

Світлана Петрівна Бойко
асистент кафедри дошкільної освіти
Криворізького державного педагогічного університету
Кривий Ріг, Україна

ПРАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

Ключові слова: соціалізація, соціальна компетентність, гра як провідний вид діяльності дошкільників, дидактична гра.

Вступ. Проблема формування в дитини з перших років його життя таких взаємовідносин з оточуючими людьми, які походили б з моральних принципів гуманізму – актуальна сьогодні як в теорії, так і на практиці виховання підростаючого покоління. У нашому суспільстві ці відносини характеризуються дружнім співробітництвом, взаємоповагою, піклуванням людей один про одного, взаємодопомогою. Саме у дошкільному віці закладаються основи соціальної компетентності дитини, визначається напрямок її розвитку і успішної адаптації у соціумі.

Різні аспекти проблеми соціальної компетентності привертала увагу багатьох дослідників. Ученими досліджувались соціальна компетентність (І. Єрмаков, Л. Сохань, І. Ящук та ін.); соціальна компетентність дошкільників (М. Гончарова-Горянська, О. Кононко та ін.), структура соціальної компетентності (В. Масленнікова).

Основний результат ефективної соціалізації, на думку більшості вчених, навчання вихованців бути продуктивними членами суспільства, залучення їх до прав, соціальних ролей і обов'язків, адаптація до соціального середовища, інтеграція в життя суспільства.

У якості критеріїв та показників соціалізації пропонується використовувати ставлення дитини до суспільства, соціально-значущої діяльності; ступінь активності життєвої позиції; спрямованість особистості на предмет соціальних відносин; ступінь сформованості соціального досвіду.

Методи. При відстеженні результатів ефективної соціалізації в нашому дослідженні ми опираємося на упорядковані методики Н. Намінат та Т. Андреєвої і поділяємо їх думку про те, що головне – прояв ефективної соціалізації особистості бачиться в тому способі, яким регулюється поведінка людей. Таке регулювання може бути зовнішнім (соціальні норми – вимоги, громадська думка) і внутрішніми (моральна свідомість особистості і добровільність поведінки).

Результати і обговорення. Перш ніж проводити діагностику рівня соціальної компетентності дошкільників, необхідно обґрунтувати її компоненти, критерії та показники.

Когнітивний компонент: пізнання іншої людини (однолітка, дорослого), здатність зрозуміти його інтереси, настрої, емоційні прояви; розуміння

особливостей самого себе; співвіднесення власних почуттів, бажань з можливостями і бажаннями інших; знання правил культури поведінки.

Мотиваційний компонент: ставлення до інших людей: бажання зрозуміти їх інтереси, настрої, емоційні прояви; ставлення до себе (почуття власної гідності, прагнення до самовираження і самоповаги); потреба враховувати почуття і бажання інших людей; прагнення виконувати правила культури поведінки.

Поведінковий компонент: вибір позитивних способів вирішення конфліктів; вміння домовлятися, встановлювати нові контакти, способи спілкування, вміння проявити себе в дитячих видах діяльності; вміння і звичка дотримуватися правил етикету.

Відповідно до критеріїв були виділені рівні сформованості соціальної компетентності дітей.

Низький: відчуває труднощі в соціумі, не вміє враховувати особливості іншої людини, її почуття, бажання, емоційний настрій і т.д.; самооцінка неадекватна (завищена або занижена); поведінка нестійка, не вміє позитивно вирішувати конфліктні ситуації; маючи уявлення про правила культури поведінки, самостійно слідувати їм не бажає, звички до цього немає.

Середній: в соціумі прагне до узгоджених дій, здійснює елементарний контроль своєї поведінки, уважний до емоційного стану інших, проявляє співчуття; оцінює себе на основі думки інших людей (чуйно реагує на оцінку своїх дій, не повторює негативних вчинків); вміє вирішувати конфлікти за допомогою дорослого; має уявлення про правила культури поведінки і виконує їх в звичній обстановці, проте в нових умовах може вести себе неадекватно (скуто або, навпаки, надмірно імпульсивно).

Високий: самооцінка адекватна, прагне до самовираження в різних видах діяльності; правильно розуміє емоційний стан інших, активно висловлює готовність допомогти, націлений на самостійність, що забезпечує йому повноцінну комунікацію в соціумі; поведінку і спілкування стійко позитивно спрямовані, вміє самостійно вирішувати конфлікти, домовлятися, встановлювати нові контакти; володіє різними формами і способами культурного поведінки, тактовний, охоче вступає в спілкування як у звичній, так і в новій ситуації.

Щоб виявити рівень розвитку соціальної компетентності дитини, була проведена серія діагностичних методик, що включає як спостереження за дітьми в повсякденному житті, так і створення спеціальних ситуацій.

Для діагностики рівня соціальної компетентності ми використовували констатуючі методики, що дозволяють виявити особливості міжособистісних відносин дошкільників, загальний рівень засвоєної соціальної інформації, адекватність дитячої самооцінки.

Розглянемо ці методики докладніше.

Методика «Подорож у казку» (гра)

Мета: звернення до внутрішнього світу дитини, визначення рівня довіри до дорослих.

Інструкція, проводиться індивідуально з кожною дитиною *Процедура виконання*: вихователь пропонує дитині відправитись в казкову подорож разом з її улюбленою іграшкою: «Кого ми візьмемо з собою?». Розгортаючи сюжет казки, вихователь одночасно може задавати запитання: «Як ти гадаєш, їй страшно? Давай покличемо на допомогу... Кого їй слід погукати?» Звертає увагу на те: Ким стала іграшка, в кого перетворилася? З ким подружилася? До кого дитина тягнеться, на кого надіється, кому довіряє, а кому зовсім не довіряє? Кому допомагає і як? Від кого ховається, а кого по-справжньому боїться? Кличе «іграшка» на допомогу чи затаїлася? Якщо кличе, то кого? В які моменти їй погано, а в які – особливо добре?

Критерії оцінювання:

4 бали – високий рівень (дитина з задоволенням бере участь у грі, вільно спілкується з дорослим, «запрошує» до казки знайомих та близьких дорослих і однолітків, яким довіряє, розраховує на їх підтримку у скрутних ситуаціях; створює казку з щасливим кінцем);

3 бали – достатній рівень (дитина охоче приймає участь у складанні казки, придумує цікавий сюжет з позитивним фіналом, де добро перемагає зло, «залучає» до казки близьких людей, яким довіряє);

2 бали – середній рівень (дитина поступово включається у гру, відчуває труднощі в ситуаціях, коли треба зробити вибір (знайомі дорослі, діти, позитивні та негативні персонажі), потребує підтримки дорослого, недостатній рівень комунікативних навичок, прояви тривожності);

1 бал – низький рівень (дитина відмовляється приймати участь в грі, спостерігаються прояви тривожності, наявність страхів).

Методика «Закінчи оповідання» (діагностична вправа)

Мета: визначити рівень вміння визначати соціально прийнятні та негативні вчинки, давати характеристику вчинкам, знаходити шляхи подолання конфлікту.

Інструкція: методика проводиться індивідуально з кожною дитиною.

Процедура виконання: дитині пропонують прослухати початок оповідання та спробувати закінчити його самостійно.

Завдання №1.

Два хлопчики хочуть грати однією і тією іграшкою. Що було потім?

Завдання №2.

Антон приніс до садочка яблуко, його товариш Юра сьогодні нічого не приніс смачненького. Які події відбулися потім?

Завдання №3

Ти завітав на дитяче свято, де нікого не знаєш. До тебе підійшла дівчинка і сказала...

Критерії оцінювання:

4 бали – високий рівень (під час складання оповідання демонструє знання соціально – прийнятної поведінки, вміння узгоджувати свої дії з партнерами по спільній діяльності, домовлятися, укладати угоди, виходити з конфлікту з найменшими затратами зусиль, поводитись миролюбно);

3 бали – достатній рівень (в процесі складання розповіді демонструє розуміння соціально – схвалюваних та соціально – неприйнятних вчинків, вміння в спільній діяльності узгоджувати свої дії з партнерами, доброзичливе ставлення до оточуючих, бажання уникати конфліктних ситуацій);

2 бали – середній рівень (під час виконання вправи потребує підтримки дорослого у пошуках соціально-прийнятної поведінки для героїв оповідання, у знаходженні виходу із конфліктних ситуацій);

1 бал – низький рівень (вміння визначати соціально прийнятні та негативні вчинки, давати характеристику вчинкам, знаходити шляхи подолання конфлікту).

Для реалізації мети було організовано експеримент, у якому взяли участь дошкільники ЗДО «Сонечко» м. Кривий Ріг. Визначаючи початковий рівень сформованості соціальної компетентності особистості дітей ми провели дослідження в спеціально визначених контрольних (КГ – 18 осіб) та експериментальних (ЕГ – 18 осіб) групах, метою якого стало визначити сформованість моральної свідомості, ціннісних орієнтацій, емоційного змісту поведінки дітей, їх емоційного стану. У процесі роботи ми використовували методики дослідження, описані вище.

Так, для дослідження когнітивного компоненту у процесі констатувального експерименту ми використали індивідуальні бесіди з дітьми старшого дошкільного віку, картотеку проблемних ситуацій та діагностичну вправу «Закінчи оповідання». Для визначення мотиваційного компоненту – гра «Подорож у казку». Для поведінкового компоненту – діагностична гра «Продовж розповідь».

Під час бесід з дошкільниками ми дізнались, що їхні моральні знання структуруються на рівні ознак та поняття. На запитання «Чим тобі подобається ця людина?» досить часто діти відповідали, пояснюючи свій вибір з позиції сили або сміливості: «Нікого не боїться», «Усіх перемагає»; з позиції добробуту: «Він має все, що хоче», «Купує мені іграшки» тощо. Ці відповіді є характерними для моральних уявлень на рівні ознак. Старші дошкільники давали відповіді, як правило, на рівні коментованих понять. А саме: «Ксена перемагає, бо сильна і вміє битися», «Геркулес нікого не боїться, бо він сильний та сміливий» тощо. І тільки 8,7% дітей експериментальних та 5,0% – контрольних груп оперували моральними поняттями. Їх відповіді були конкретними, вони могли ясно та зрозуміло пояснити свою думку.

Результати дослідження ціннісних орієнтацій дітей свідчать, що 19,4% дітей експериментальних груп віддають перевагу здоров'ю, приблизно 18,7% дітей контрольних груп віддають перевагу любові, на другому та третьому місці в системі цінностей 21,6% дітей експериментальних груп стоять дружба, щастя та любов, а приблизно у 20,5% дітей контрольних груп - любов, повага та здоров'я.

Щодо інструментальних цінностей, то 31,6% дітей експериментальних та 30,3% дітей контрольних груп віддають перевагу акуратності, 33,5 % дітей експериментальних та 28,9 % дітей контрольних - життєрадісності, 34,5% дітей експериментальних та 29,4 % дітей контрольних груп – дисциплінованості.

Результати дослідження показали, що малюнки приблизно 57,9% дітей як контрольних, так і експериментальних груп мають негативний емоційний зміст, і тільки 13,5% малюнків дітей експериментальних та 31,9% дітей контрольних груп мають позитивний емоційний зміст.

У 12,1% дітей експериментальних та 13,4% контрольних груп позитивні емоції викликають почуття бойового збудження, ризику, азарту, радості, у 22,8% дітей експериментальних та 24,4% дітей контрольних груп – хвилювання та нетерпіння, які пов'язані з придбанням нових речей. 17,5% дітей експериментальних та 16,4% контрольних груп відчують гордість, якщо можуть довести свою цінність або перевагу над суперником, 11,6% дітей експериментальних та 10,0% – контрольних груп отримують задоволення від веселощів, безтурботності.

Висновки. Таким чином, результати показали, що діти контрольних і експериментальних груп знаходяться приблизно на одному рівні розвитку. Рівень розвитку їх емоційно-ціннісної сфери є низьким. Така ситуація стала приводом до створення нами системи роботи з формування соціальної компетентності дошкільників засобами дидактичної гри.

Можна зробити висновок про те, що у старших дошкільників внутрішній світ за своїм змістом ще не відокремлений від особливостей усвідомлення їхньої поведінки, який стає ціннісним під впливом порівняння дитиною себе з однолітками і високому ступеню залежать від оцінних дій дорослих (вихователя, батьків). На уявлення дитини про себе вирішальний вплив робить самообраз, що ідеалізується, який особливо інтенсивно формується на попередніх етапах розвитку дитини в результаті того, що близькі дорослі оточують її в сім'ї турботою, любов'ю, дуже часто хвалять.

Аналіз досвіду з формування соціальної компетентності дошкільників засобом дидактичної гри показав, що більшість дошкільників мають середній та низький рівень формування соціальної компетентності. Це спонукало нас до розробки методичних рекомендацій з формування соціальної компетентності дошкільників засобами дидактичної гри.